

měníla jejich sebepojetí, zde není předmětem zájmu. Nejde přitom o to, že bychom toto období měli idealizovat, současný český literárněhistorický narativ se ale soustřeďuje pouze na velké symboly (Milada Horáková), jež potom zakrývají celý horizont, na kterém kromě nich potom už nemůžeme nic spatřit. Pohled do zahraničí – ostatně jsou toho důkazem i texty Aleny Wagnerové ovlivněné její západoněmeckou zkušeností – nám umožňují zahlédnout třeba typy svobody, jež se nám v našem kontextu zdají být až nehistoricky samozřejmé.

„Ne-generační“ je i kapitola o Jiřině Šiklové. Proč se na dějiny komunismu stále tak často díváme prizmatem velkých osobností? Jistě je to do jisté míry způsobeno odlišností situací, v jakých se Československo a Polsko nacházely po druhé světové válce. Svou roli budou hrát ekonomické podmínky obou zemí i stav feministického hnutí v meziválečném období. Přesto mi přístup k českým tématům v knize připadá pro stav českého literárněhistorického výzkumu signifikantní: na rozdíl od Polska zde chybí diskuse, na kterou by mohly autorky navazovat.

Literatura

Placáková, M. 2020. Člověk, nebo sexus? Diskuze k českému vydání Druhého pohlaví Simone de Beauvoir. *Filosofický časopis* 68 (6): 865–886.

Skládání duhové mozaiky české queer a LGBT+ historie – vyjednávání neheterosexuality a queer identit v době státního socialismu

Zdeněk Sloboda

Sokolová, V. 2021. *Queer Encounters with Communist Power: Non-heterosexual Lives and the State in Czechoslovakia 1948–1989*. Praha: Karolinum.

Bez nadsázky a v dobrém je možné říci, že publikace *Queer Encounters with Communist Power* („teplá“ setkání s komunistickou mocí) je aktuálním završením více než dvacetileté, často v Českém prostředí průkopnické práce historičky a antropoložky Věry Sokolové v oblasti sociálněvědního studia LGBT+ a queer témat. Autorka ve své knize založené na příbězích pamětníků (orální historie) a dobových dokumentech (terapeutické záznamy lékařky trans* lidí, odborné a popularizační texty apod.) dělá

přesně to, co si vytyčuje na jejím začátku (s. 15), poukazuje na rozmanitost LGBTQ+ lidí a způsobů vyrovnávání se se státní mocí, přičemž nejde pouze o pozice (a příběhy) obětí ani nelze hovořit o státní moci, např. jednoznačně reprezentované monoliticky opresivní sexuologii. Situaci chce popsat komplexně a mnohovrstevnatě.

Co je nutno podotknout, dělá to rozhodně čtivě. Volbou angličtiny je kniha Věry Sokolové mezinárodním příspěvkem do mozaiky queer a LGBTQ+ historie a soudobé historie země za státního socialismu. Na druhou stranu je možné si postesknout, že její zajímavý a poutavý text nebude dostupný „našincům“ především starší generace, o jejichž životě kniha pojednává. Generace, u které sama autorka na základě biografických rozhovorů identifikovala jistou míru nostalgie po dětství a dospívání za státního socialismu (s. 180), ale která angličtinou zpravidla nevládne.

Na začátku se Věra Sokolová vyrovnává s terminologií obklopující sexualitu (s. 21ff) (a její neoddělitelnou genderovou dimenzi, s. 35ff), což je situace ošemetná, jelikož některá označení a termíny, které dnes vnímáme jako samozřejmé nebo odborně vhodné, nebyly informantům a informantkám výzkumu dostupné v době, o níž hovoří (50. až 80. léta 20. století). Často označení té doby dnes vnímáme jako (sebe)stigmatizující či nežádoucí, ale některým mluvčím přijdou samozřejmá a vhodná. Obzvláště pak současné, ale ani tehdejší pojmy a označení nemusejí být něčím, s čím se participant i participantky prezentovaného projektu orální historie mohli nebo chtěli identifikovat. Vzhledem ke značné diverzitě příběhů a způsobů (ne)definování vlastní identity volí Věra Sokolová pojem „queer“ (případně „neheterosexuální“), který vskutku asi nejpřesněji reflektuje celé rozmanité a dynamické pole identit a příběhů představených v knize.

Cíl, který si autorka explicitně sama nevytyčila, ale rozhodně jej dosahuje, je obsáhlá kontextualizace do české i zahraniční literatury, a to jak tří hlavních oblastí, jež se v knize protínají – genderový řád a neheterosexualita, režim státního socialismu (střední Evropy) a individuální biografie a každodennost (s. 45–57) –, tak jednotlivých jevů, jako jsou genderové stereotypy, manželství, ženská sexualita, místa setkávání queer lidí, role sexuologů a sexuoložek, médií, období dospívání, rodičovství a mnoha dalších.

Každá z analytických kapitol knihy (institucionální přístup k neheterosexualitě, hledání identity, subversivní potenciál každodennosti a konfrontace se státem) představuje poměrně zevrubnou a komplexní analýzu a interpretaci mnoha aspektů vybraných oblastí. Na práci Věry Sokolové je pozoruhodné, že se nežřídká pouští do interpretací a tematických oblastí, které jdou za rámec dosavadního poznání a často i proti němu.

V analýze sexuologických textů a pozice sexuologie a jednotlivých lékařů a lékařek v aparátu státního socialismu a expertního dohledu nad sexualitou identifikuje silně ambivalentní pozici na úrovni systémové a často poměrně autonomní až pozitivní jednání na rovině sexuologů a sexuoložek. Upozorňuje na záměrnou a cílenou práci představitelů sexuologie na dekriminalizaci (s. 77ff) a normalizaci homosexuality skr-

ze její veřejnou diskusi (s. 102–103) nebo na vytváření míst pro setkávání queer lidí mimo dohled jiných entit státního aparátu (s. 105).

V příbězích lesbických, queer a trans žen, jimž byl v dosavadním poznání české situace LGBTQ+ lidí před rokem 1989 dán hlas jen zcela výjimečně, si Věra Sokolová všímá vytváření pozitivní identity dívek mimo genderovou konformitu (s. 134), jejich animozity vůči jiným heterosexuálním dívkám (s. 135ff) a následného zvýšeného tlaku na heteronormativitu a genderovou konformitu v období puberty a po ní. Takovýto přístup k budování identity u mužů-gayů zpravidla popisován nebývá.

Skutečně zajímavým zjištěním je doporučování heterosexuálního manželství sexuology a sexuoložkami coby vhodné adaptace queer jedinců v tehdejší společnosti (nikoliv jejich léčení, jen přizpůsobení či zamaskování) (s. 81f, 97ff). Zároveň si všímá uvědomělého využívání institutu manželství ženami třeba k získání bytu nebo sociálního statusu, k uspokojení požadavku okolí při současném konstatování, že „tak hrozné to zase s ním nebylo, tak proč ne?!” (s častým důsledkem: lepší rozvedená, než nikdy neprovdaná), tedy nejen pro kamufláž své queer identity vedoucí k dvojímu životu (s. 162ff).

Zatímco analýzy gay mužů za státního socialismu tematizují problémy při seznamování (mimo známá místa setkávání, ať soukromá, či veřejná) přes osobní inzeráty v novinách, u queer žen se tato strategie (i z důvodu menší dostupnosti fyzických míst setkávání za účelem partnerství či sexu) jevila jako realistická (s. 158ff). Nicméně Sokolová také podrývá mýtus pasivní ženské, tedy i lesbické či queer ženské sexuality a uvádí příběhy informantek hledajících, nacházejících a užívajících si jednorázové sexuální kontakty (s. 151f).

Vztah queer žen a (gay) mužů Věra Sokolová zasazuje do často deklarované souměřitelnosti (proti společnému nepříteli – represivnímu heteronormativnímu prostředí), uvádí příklady setkávání se queer žen a mužů a vzájemnou pomoc a solidaritu, kterou si „naši” nebo „našinci” navzájem poskytovali (opravy, podpultové věci apod.), včetně případů manželství gay muže a queer ženy (s. 175).

I když Věra Sokolová přiznává systému státního socialismu opresivní, lidská práva porušující a homofobní rysy a uvádí příklady (zpravidla z druhé ruky) o brutalitě policie nebo zájmu Státní bezpečnosti o queer jedince, na základě vyprávění svých participantek a participantů ale tvrdí, že nejspíše nešlo o státem řízené a systematické potlačování queer lidí. Šlo spíše o situační užití moci, které nemávalo primárně homofobní motivaci, ale sledovalo zpravidla jiný cíl. Paradoxně tak předání (homo) sexuality do rýze lékařských expertních „rukou”, veřejná neviditelnost queer identit a nezájem státu o to, co si lidé dělají doma za zavřenými dveřmi, dokud veřejně deklarují konformitu, poskytovalo prostory pro subverzi a překračování deklarovaných pravidel režimu státního socialismu a do něj vepsané heteronormativity (s. 171, 182ff).

Knize bychom asi mohli vyčíst významné zaměření na ženské subjekty, přičemž ně-

kterým příběhům (Kamila, Miriam) je věnována obzvláštní pozornost. Ale vzhledem k metodě orální historie, zakotvené v individuálních biografiích, ilustrujících nosné a zajímavé jevy, a vzhledem k dosavadní dominanci analýz mužské (gay) zkušenosti, je takováto snaha „doplnit chybějící část“ duhové mozaiky opodstatněná. A tak je-
dinou výtkou by mohlo být to, že některá tvrzení (např. ohledně pozice sexuologie) se objevují na více místech textu a působí trochu repetitivně, obzvlášť pokud čtenář či čtenářka čtou text v zásadě v kuse a postupně.

Analýza orální historie 45 queer lidí (většinou žen a trans žen) a množství dobových dokumentů Věry Sokolové přináší mnohověstevnatý a nestereotypizující vhled do života queer lidí v období státního socialismu. Ukazuje případy (často úspěšného) vyjednávání individuálních nekonformních identit a biografií tváří v tvář režimu, který není jednoduše možné vnímat jen jako opresivní monolit, a queer lidi jako jeho oběti.

Kdo platí za rande? O roli genderu v randění a vztazích v jednadvacátém století

Dominika Sladká

Lamont, E. 2020. *The Mating Game: How Gender Still Shapes How We Date*. Berkeley: University of California Press.

Autorka knihy Ellen Lamont působí jako odborná asistentka na katedře sociologie na Appalachian State University a zaměřuje se na výzkum genderu, sexuality a intimních vztahů. Ve svých výzkumech se zabývá hlavně randěním a námluvami. Těchto témat se dotýká také kniha *The Mating Game*, která je vyústěním výzkumu provedeného v letech 2010–2011 a 2015.

V knize *The Mating Game* autorka odhaluje, jak vzdělaní mladí lidé žijící v USA randí, navazují romantické vztahy a přemýšlejí o rodinném životě. Její výzkum je založen na rozhovorech se 105 lidmi ve věku 25–40 let, z nichž 40 je příslušníky LGBQ komunity.¹ V rozhovorech s nimi Lamont hledá odpovědi na otázky jako: Jaké mají partnerské preference? Co očekávají od prvního rande a kdo má podle nich při navazování vztahu udělat první krok? Kdo má iniciovat sex a žádat o ruku? Co čekají od budoucího rodinného života? Kdo má v domácnosti platit účty a kdo pečovat o děti?

¹ Ellen Lamont používá zkratku LGBQ, jelikož všichni trans lidé participující na výzkumu se také identifikují s některou z kategorií LGBQ.